

СПРОСТУВАННЯ РОСІЙСЬКИХ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ЩОДО ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ, СПАДЩИНИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА «СПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ»: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

Ірина КРАСНОДЕМСЬКА

orcid.org/0000-0001-5552-9073

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: kiisof@ukr.net

Анотація. Досліджено процес формування національного наративу в українській історіографії як відповідь на багаторівневі російські фальсифікації, що стосуються походження українців, концепту «спільної історії» та ідеї «братніх народів». Значну увагу приділено науковим дослідженням українських вчених, в яких критично осмислюються ці ідеологеми та протиставляються їм факти, що базуються на аналізі різних джерел.

Ключові слова: вчені, українська історіографія, спростування російських міфів, фальсифікація історії, походження українців, спільна історія, братні народи, Київська Русь, пропаганда.

Постановка проблеми. Розвінчання російських міфів і спотворень про історію України є ключовим етапом у формуванні об'єктивного погляду на минуле та збереженні національної ідентичності. Протягом століть Російська імперія, Радянський Союз, а тепер і сучасна Російська Федерація цілеспрямовано створювали спотворені, вигідні для себе історичні наративи, які мали на меті знецінити роль України, заперечити її державність та підкреслити залежність від Росії.

Сьогодні розкриття російських міфів та спростування фальсифікацій щодо історії України є особливо актуальними у контексті сучасної окупаційно-геноцидної війни Росії проти України, яка триває не лише за допомогою традиційних збройних засобів, але й з використанням сучасних інноваційних технологій, зокрема інформаційних інструментів, спрямованих на дискредитацію та дестабілізацію України,

руйнування національної ідентичності та свідомості українців, їхню світоглядну дезорієнтацію. Масована інформаційно-пропагандистська кампанія в медіа, наукових колах, міжнародній політиці включає поширення маніпулятивних фейків і спотворення історії України, за допомогою чого Росія прагне легітимізувати та виправдати свої загарбницькі амбіції, формуючи перекручені картини історичних подій, підриваючи українське національне самовизначення та світогляд, що створює серйозні виклики для забезпечення гуманітарної безпеки країни.

У відповідь на екзистенційну загрозу ліквідації України як держави та політичної нації, посилену внутрішніми корупційними факторами, українці змушені шукати як симетричні, так і асиметричні шляхи протидії викликам російсько-української війни.

Викриття російських фальсифікацій і вигаданих міфів про українську історію

має значення не лише в науковому, а й у суспільно-політичному контексті, сприяє зміцненню гуманітарної безпеки держави, відіграє важливу роль у формуванні національної історичної свідомості, стає важливим інструментом у протистоянні російській дезінформації та є частиною боротьби українського суспільства за інформаційну незалежність і перемогу над ворогом.

Огляд досліджень та публікацій. Російські міфи та спотворення історії мають давнє коріння, яке починає свою активну форму з XVIII ст., особливо за часів правління Катерини II. У цей період російська історіографія широко продукувала наративи, покликані обґрунтувати ідею «єдності російського народу». Основні положення цього підходу включали твердження про те, що українці, росіяни та білоруси є представниками одного «триєдиного народу». Ідея про Київську Русь як «колыску російської державності» чітко прив'язує початок російської історії до київської спадщини.

З XIX ст. до відновлення у 1991 р. української незалежності основними характерними особливостями розвитку української історіографії в контексті заявленої нами проблематики в різні періоди були такі: 1) XIX – початок XX ст. – формування окремої української історичної парадигми в межах Російської імперії; 2) 1920–1930-ті роки (українські вчені діаспори) – системне розвінчання імперських конструкцій; концепція української політичної нації; 3) повоєнна еміграція – критика радянської історіографії з позицій західної науки.

Українські історики активно протистояли імперським фальсифікаціям:

М. Грушевський, М. Костомаров, І. Лисяк-Рудницький, Д. Дорошенко, В. Липинський, О. Оглоблин, В. Кубійович займалися деконструкцією російських історичних міфів, досліджували ідеологічне використання історії, наголошували на окремішності українського історичного досвіду. Зокрема, **Михайло Грушевський** одним із перших сформував власну концепцію безперервного і самостійного розвитку української історії, незалежної від Росії, довів українську спадкоємність від Київської Русі до XVII ст., виокремивши її історію як українську спадщину [5]. **Іван Лисяк-Рудницький**, який проживав у Канаді, відстоював думку, що українці є самостійним сучасним національним проектом із власною історією державності та культурою. Він вважав, що ідея «триєдиного народу» є вигаданою російською імперією концепцією. У своїй збірці праць «Історичні есе» вчений детально розглянув процеси русифікації та спростував тези, спрямовані на заперечення української національної суб'єктності [19].

На початку XXI ст. поняття «русский мир» було ключовим елементом впливу на гуманітарний простір України, сприяючи його зросійщенню. Основною ідеєю кремлівської пропаганди була теза про «братські російський та український народи», їхнє спільне походження, історію, мову та культуру. Ці аспекти разом із проблемами гібридної російсько-української війни та її впливу на сучасні суспільно-політичні, духовні й культурні процеси активно досліджували як українські, так і закордонні науковці.

Зокрема, працоренням, походженням українського народу, його етногенезу присвячені дослідження В. Барана й Л. Залізняка. Зародження й розвиток

української державності, зокрема історія Київської Русі, тлумачення самих термінів «Русь», «Україна» є основним лейтмотивом праць О. Гуржія, Я. Калакури, А. Коцура, В. Рички, В. Смолія, О. Толочка та ін.

В. В'ятрович, І. Гаврилів, А. Гуржій, С. Плохій, В. Семененко, В. Сергійчук, В. Смолій, Н. Яковенко у своїх публікаціях на основі документальних історичних джерел, фактів аргументовано свідчать, що Україна як держава сформувалася задовго до створення СРСР, і доводять, що росіяни та українці мають різні світоглядні, психологічні, історико-культурні, світоглядні й навіть побутові особливості. Вчені наголошують на взаємозв'язку між спробами фальсифікації історії та сучасною агресією Росії. Я. Дашкевич глибоко досліджує культурні й релігійні явища, їх глобальний цивілізаційний зміст та роль у процесах українського державотворення та формування національної ідентичності. Я. Грицак розглядає питання виникнення міфу про братні народи, спадщину Київської Русі, відмінності між українцями та росіянами.

Центр досліджень визвольного руху у Львові зосереджується на створенні документальних баз даних і архівів для викриття міфів про УПА, ОУН та Голодомор. Активну діяльність з викриття російських пропагандистських міфів розгорнув Інститут національної пам'яті, поширюючи правдиву історію через публікації, відеоматеріали та освітні програми. У мережі Інтернет створено низку освітніх проєктів, зокрема «ЛікБез. Історичний фронт», «Історична правда з Вахтангом Кіпіані», «ІстФакт» та ін.

Науковці УНІ Гарвардського університету (США) М. Брайчевський та

О. Прицак акцентували увагу на тому, що Київська Русь була східнослов'янською державою, спадщина якої належить кільком народам, а не виключно Московському царству.

У своїх дослідженнях О. Прицак підкреслював полікультурний характер Києва та відсутність прямого зв'язку Московії з його історичною спадщиною.

Розкриття фальсифікацій, що стосуються «історичної України», стало вагомим здобутком і західних дослідників. Зокрема, у роботах Andreas Kappeler (Андреаса Каппелера), Edward L. Keenan (Едварда Кінана), James Earnest Mace (Джеймса Мейса), Catherine Anne Merridale (Кетрін Меррідейл), Richard Edgar Pipes (Річарда Пайпса), Paul Robert Magocsi (Павла-Роберта Магочія) і Timothy Snyder (Тімоті Снайдера) з'ясовується, що Московія не є прямою спадкоємицею Київської Русі, простежується, як Російській імперії створювали історію «згори». Вчені наголошують на політичній природі цих міфів і розкривають їхню роль у формуванні неоімперського світогляду, підкреслюють суб'єктність і самотність України.

Отже, після 1991 р. в незалежній Україні відбувається переосмислення історії з модерністських і національних позицій. З початком у квітні 2014 р. збройної російської агресії на сході України, а в лютому 2022 р. повномасштабної російсько-української війни історія стає інструментом інформаційної безпеки, відбувається активне документування фальсифікацій.

Мета статті – проаналізувати праці вчених, в яких розвінчуються російські історичні міфи й фальсифікації щодо походження українців, «спільної історії» та про «братні» український і російський

народи, спрямовані на спотворення української історичної пам'яті, а також оцінка підходів українських і західних істориків до їхнього викриття.

Виклад основного матеріалу. У наш час одним із актуальних питань, яке викликає значний інтерес як серед вчених, так і простих українців, представників різних суспільних верств, є походження українського народу, розвиток його етногенезу. Нині існує багато різних як наукових, так і псевдонаукових теорій і підходів до дослідження походження українців, формування сучасної української нації. Попри всю різноманітність вони впливають на самоідентифікацію українців, їхнє ставлення до власного минулого, сприйняття сучасних соціально-політичних процесів і формування громадської думки як в Україні, так і за її межами.

У кінці 1990-х років побачили світ праці відомого науковця **Леоніда Залізняка**, присвячені етногенезу українського народу. В них вчений зауважує, що питання існування давньоруської народності є не лише науковою проблемою, воно також впливає на розв'язання важливих політичних питань як для України, так і для всієї Східної Європи. Без його розв'язання неможливо встановити точну дату появи українців в історичному контексті, а отже, концепція української національної історії не буде завершеною [13].

Дослідник чітко розмежовує політичну й наукову складові у формуванні історіографії етногенезу східних слов'ян. Він підкреслює, що спадщина Київської Русі є ключовим елементом історії Східної Європи, а також ідеологічним обґрунтуванням експансіоністської політики Російської імперії. За оцінкою

Л. Залізняка, активні суперечки між українцями та росіянами щодо спадщини Київської Русі розгорнулися в середині XIX ст. Особливої гостроти вони набули після появи теорії М. Погодіна, згідно з якою росіяни нібито мешкали спочатку у Києві, але після монгольської навали вони переселилися на Верхню Волгу, звільнивши місце для українців із Волині та Прикарпаття. Але ця концепція була піддана нищівній критиці з боку М. Максимовича, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова, О. Потебні, А. Кримського та інших видатних діячів.

Ще на початку XX ст., підсумовуючи дискусію «южан с северянами» про початок історії східних слов'ян, М. Грушевський переконливо показав, що «Київська держава, право, культура були утвором однієї народності, українсько-руської; Володимиро-Московська – другої, великоруської... Київський період перейшов не у володимиро-московський, а в галицько-волинський XIII в., потім литовсько-польський XIV–XVI вв. Володимиро-Московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на своїм корені... Етнографічна і історична близькість народності українсько-руської до великоруської не повинна служити причиною до їх перемішувань – вони жили своїм життям поза своїми історичними стичностями і стрічами. ... Зрештою, «общерусської» історії й не може бути, як нема «общерусської» народності. Може бути історія всіх «русских народностей», кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства» [6, с. 204, 207].

Л. Залізняк наголошує, що концепція давньоруської народності має

переважно політичне походження й була створена ідеологами Кремля [12, с. 206].

У період між двома світовими війнами історична схема етногенезу українського народу, створена М. Грушевським, залишалася загальновизнаною як у радянській, так і в емігрантській російській історіографії. Особливої уваги, за словами вченого, заслуговує теорія ранньосередньовічного походження українців, яку розробляли професійні науковці, зокрема археологи, етнографи, антропологи, лінгвісти та інші [12, с. 204].

Аналізуючи сучасну історіографію, зокрема й зарубіжну, Л. Залізняк вказує на те, що концепція давньоруської народності досі підтримується новою генерацією російських учених. Ця підтримка зберігається попри її заполітизованість і суб'єктивність, адже науковці не сприймають жодних аргументів і доказів на користь альтернативних поглядів. До того ж окремі українські історики старшого покоління, зокрема П. Толочко, продовжують відстоювати цю концепцію. Натомість частина науковців середнього покоління, зокрема О. Моця, Ю. Павленко, О. Толочко, не заперечуючи існування давньоруської народності, розглядають її не як окремий етнос, а радше як культурно-політичну єдність у межах держави. Також в Україні дотепер можна зустріти прихильників класичної версії теорії давньоруської народності пізньосталінського періоду. До них Л. Залізняк відносить Н. Юсову [13, с. 370–371].

Л. Залізняк виділяє такі періоди походження та етнокультурного розвитку українців: початок етногенезу українців учений виводить з кінця V ст.; далі – склавини і частково анти (V–VII ст.); літописні племена волинян, деревлян,

полян, білих хорватів, уличів, тиверців (VIII–IX ст.); руський народ (праукраїнці) (X–XIV ст.); русини-українці козацької доби (XV–XVIII ст.); українці часів становлення модерної нації (XIX–XXI ст.) [13, с. 397–401].

Отже, Л. Залізняк детально аналізує еволюцію концепцій етногенезу українського народу та представляє широкий спектр сучасних підходів і думок щодо цієї теми. Розвінчуючи міф про «давньоруську народність», вчений з'ясовує етногенез українців на підставі виділених ним універсальних законів етнічного розвитку середньовічної Європи. Тому витоки українського народу, його історії він тісно пов'язує з проблемою походження слов'янства.

Складному питанню витоків українського та інших слов'янських народів присвячена монографія **В. Барана і Я. Барана «Походження українського народу»** (2002). Аналізуючи археологічні матеріали, різноманітні історичні (писемні), лінгвістичні та інші джерела, автори розглядають формування і розвиток слов'ян, їхнє широкомасштабне розселення, виникнення та становлення слов'янських етносів. Особливий акцент зроблено на аналізі етнокультурних та суспільних змін у період Київської Русі. Дослідники зауважують, що за часів правління Володимира Святославича та Ярослава Мудрого Київська Русь досягла організаційного рівня, який можна порівняти з територіально-політичним і правовим організмом із ознаками федералізму. На їхню думку, ця державно-політична структура нерідко трактується науковцями як етнічна єдність, котра сприяла формуванню давньоруської народності. Натомість ця інтерпретація є заміною понять, яка не відображає

тогочасну реальну ситуацію [3, с. 379–380].

Усі племена VIII–X ст., згадані головним історичним джерелом того періоду «Повістю минулих літ» Нестора Літописця, на території Правобережжя Дніпра існували в межах Райковецької культури, а на Лівобережжі на основі змішаної склавини-антської культурної спадщини сформувалося плем'я сіверян. Отже, племена склавинів, пов'язані з Празько-Корчацькою культурою, і анти, представники Пеньківської культури, поступово об'єднуються в межах українського лісостепу, утворюючи етнокультурний симбіоз, який у VIII–X ст. знаходить відображення в Райковецькій і Волинцівсько-Роменській культурах, які слугували підґрунтям для формування української народності.

Таким чином, інтеграція антів і склавинів разом із їхнім великим переселенням і перегруповуванням призводить до виникнення, а згодом відокремлення східнослов'янських племен, на базі яких у майбутньому сформувався український народ [3, с. 310–311].

Розпад Київської Русі після монголо-татарської навали остаточно завершив процес поділу і подальшого формування білоруського, російського та українського народів.

Отже, в 90-ті роки XX ст. В. Баран активно й аргументовано критикував існування у часи Київської Русі єдиної «давньоруської народності», а також суттєво доопрацював власну унікальну етногенетичну теорію походження слов'ян та творчо обґрунтував, підсилив і розвинув започатковану М. Грушевським на початку XX ст. ранньосередньовічну теорію походження українського народу. На його погляд, українці

як етнос сформувалися до появи Київської Русі [2; 3].

Вчений також вважає, що термін «Україна» бере свій початок у ранньосередньовічний період, але тільки в XIX–XX ст. його почали використовувати як офіційну назву території, на якій проживає окремий слов'янський народ – українці. Ця назва замінила більш давні, такі як «Русь», «Мала Русь», «Червона Русь», які в пізньому середньовіччі позначали землі цього народу серед інших слов'янських територій, зокрема східнослов'янських, із коренем «русь», скажімо, «Білорусь» і «Велика Русь». Сьогодні так називається суверенна європейська держава – Україна.

Крім походження українського народу, неабиякий інтерес серед українських учених у XX ст. викликало трактування термінів «Русь», «Україна» та загалом питання становлення та розвитку Київської Русі. У своїх працях М. Грушевський, Д. Дорошенко, О. Домбровський, В. Косик, І. Огієнко, І. Крип'якевич, В. Щербаківський, Р. Лащенко, М. Чубатий, М. Дашкевич, М. Андрусак, М. Кордуба, торкаючись окремих аспектів цієї проблеми, підкреслювали, що назви «русь» і «руський» присвоєні Росією. Розділяючи терміни «русь» та «росія», ці вчені наголошували, що вони не були спадкоємцями Київської Русі. Натомість продовжувачем її традиції стало Галицько-Волинське князівство. Отже, Русь є назвою давньої Української держави. Таким чином, дослідники намагались відмежувати це питання від імперських ідеологем і пояснити як складову власної історії.

Видатний історик-державник і представник української еміграційної історіографії Дмитро Дорошенко був

переконаний, що Київська Русь є прямим предком української державності. Він наполягав на тому, що історія Русі невіддільно належить українському народу, заперечуючи її спільність із російською чи білоруською історією. Своє бачення місця Русі в українській історії науковець детально виклав у «Нарисах історії України» (2 томи, 1932–1933).

На думку вченого, «найстарша й основна назва для південного руського народу є «Русь»: так він сам себе називав, відколи із конгломерату племен став народом, і народом державним; так його називали й чужі (поляки називають його так і досі). ... Ця назва «Русь» стала нашим національним іменем і держалась у нас дуже довго. Але вже з половини XVII ст. входить в ужиток поруч з нею друга, також стара назва, ... – «Україна». Вперше знаємо її з літопису під 1187 роком. Спочатку, утвердившись в мові й поняттях народу, що ми бачимо з пісень та дум, вона скоро робиться ужитком освічених верств, переходить в дипломатичні акти, в літературу й науку. Її вживають і поляки, і великоруси, і Західна Європа. Так сталося, що ... Україна недовго пробула в єдності. Розділена між Польщею й Москвою, вона знову сходить на провінціальне становище, і сама назва «Україна» став знову назвою географічною для означення окраїнної землі. ... Тільки національне відродження XIX віку принесло остаточну перевагу терміну «Україна», українець, український і навіть в Галичині, де через певні історичні умови терміни «Русь», «русин», «русинський» трималися найдовше, тепер уже сам народ загально вживає там назв: український, українець, Галицька або Західна Україна. Вдержалася стара назва «Русь» лише на

Закарпатті, що донедавна належало до Угорщини» [11, с. 24].

Отже, ключовими думками Д. Дорошенка в його «Нарисах історії України» є: 1) Київська держава, яка тоді називалася «Русь», була першою державною організацією українського народу; 2) назва «Русь» довгий час використовувалася виключно в Україні. Москва лише в XVI ст. перестала ідентифікувати себе як окрема політична одиниця і почала привласнювати цей термін після знищення залишків незалежної української Русі; 3) культурна й політична спадщина Київської держави не перейшла до Москви, а була передана Галичині, Литві, а згодом – козацькій Україні [11].

Стосовно бачення Д. Дорошенком «руської спадщини», то він заперечував концепцію «спільної Русі», яка часто зустрічалася в російській історіографії. На його думку, Русь була лише одним із етапів розвитку українського народу, що далі еволюціонував через козацьку добу, Гетьманщину та національні рухи XX ст. Він критично оцінював ідею «триєдиного народу», вважаючи її штучним політичним конструктором.

Проблеми етногенезу українців у межах загальнослов'янської історії досліджував і **Мирон Кордуба**, який був прихильником теорії східної прабатьківщини слов'ян і стверджував, що Східна Європа відігравала визначальну роль у розселенні всіх індоєвропейських народів. Найбільш автохтонними М. Кордуба назвав східних слов'ян: «Племена, з яких витворився відтак руский і московський нарід, остали найдовше на старих оселях слов'ян і мало брали участі в мандрівці, не покидали своїх давніх земель і захоплювали лише коло себе поблизькі землі» [16, с. 10–11].

Вагомим джерелом походження Київської Русі як етнічного, географічного та державно-політичного утворення є стаття М. Кордуби «Найновіші теорії про початки Русі», опублікована в «Літературно-науковому віснику» у 1929 р., в якій він розглядає ключові концептуальні аспекти походження терміна «Русь», етнічну належність Русі та вплив норманського фактора на її ранню історію. Крім того, М. Кордуба критично аналізує теорії Г. Бараца, В. Мошина, А. Погодіна, В. Пархоменка, М. Ростовцева, П. Смирнова, К. Фріцлера щодо найдавнішої історії східних слов'ян, пропонуючи нову інтерпретацію їхніх ідей [17].

М. Кордуба пов'язував назву «Русь» з історичними землями східних полян, зазначаючи, що саме вони заснували державу Русь, столицею якої став Київ на берегах Дніпра. Його погляд підкріплюють історико-географічні назви, такі як ріки Рось чи Русь, Росава, а також літописне найменування області над цими водоймами – Поросся. Додатково вказують на це назви населених пунктів, як, наприклад, село Русанів. Учений висловив цікаву теорію щодо походження терміна «Русь», що характеризувала військово-купецькі загони або дружини, в яких, мабуть, переважали блондини [16, с. 2; 17, с. 1096].

Водночас М. Кордуба розрізняв вузьке і широке значення назви «Русь». У вузькому контексті це поняття стосувалося землі полян та київської столиці, а у широкому ж сенсі Русь ставала позначенням федерації східноєвропейських держав, де правили спадкоємці Володимира Великого. Таким чином, Кордуба відмовлявся ототожнювати назву тільки з Україною. Спираючись на літопис Нестора, він зазначав, що термін «Русь»

не використовувався виключно для окреслення південної частини держави у протиставленні до північної. У цьому контексті дослідник не погоджується із С. Смаль-Стоцьким, який трактував території за межами Південної Русі як не «Русь», а лише «руське», себто належить Русі. С. Смаль-Стоцький також стверджував, що жителі таких земель не були русичами, а лише руськими [15, с. 428]. М. Кордуба вважав ці твердження хибними, наголошуючи на неправомірності таких розмежувань і нерозривності поняття Русі як єдиного простору східнослов'янської культури.

Проблема походження Київської Русі, на думку М. Кордуби, була однією з найскладніших в історії України. Це пояснювалося тривалою суперечкою між двома групами істориків: норманістами, які базували свої висновки на літописах і головну роль у створенні Київської держави приписували скандинавським норманам, та антинорманістами, чийм поглядам симпатизував учений. Останні обґрунтовували генезу Русі іншими чинниками, акцентуючи на державотворчій ролі місцевого східнослов'янського населення, зокрема полян. Як основний доказ на користь прихильників антинорманської теорії М. Кордуба спирався переважно на лінгвістичні та історико-географічні джерела і використовував географічні назви. Зокрема, підтвердженням зв'язку назви «Русь» із Київщиною, землею полян, а не з територією новгородських словенів, а також автохтонного походження держави Київська Русь для дослідника слугували топоніми Рось, Росава, Поросся, а також прикметники «руса» та «русе» [17, с. 1096].

Дослідник вважав обґрунтованим твердження В. Пархоменка,

П. Смирнова, С. Шелухіна та В. Мошина про існування окремої руської державної організації, названої Приазовською або Тмутараканською Руссю в докиївський період, але при цьому відкидав ідею про її пряму роль у генезисі Київської держави. Він описував Київську Русь як військово-торговельну спільноту, що об'єднувала представників різних рас, народів, етнічних і релігійних груп. Водночас М. Кордуба зазначав, що слов'янський елемент вже у IX ст. почав домінувати в цій організації, а до середини X ст. руська культура остаточно перейшла на слов'янську мову.

Розвиток Київської Русі значною мірою обумовлювався багатовіковими культурними та торговельними впливами, які привносили греки, скіфи, сармати, готи та хозари на слов'янські землі. Накопичення цих традицій привело до формування високорозвинутого міського життя та інтенсивної міжнародної торгівлі, що ставило Київську Русь на голову вище сусідніх Польщі, Німеччини та Франції, які тоді перебували на етапі примітивного господарства.

Отже, М. Кордуба, як і М. Грушевський, який був його вчителем, розглядав Київську Русь передусім як предтечу української державності, а не «спільну колиску трьох братніх народів», як це тлумачила радянська історіографія чи російська імперська традиція. Він вважав, що вона була наслідком організаційного розвитку українських племен і першою формою українського державного життя. Вчений рішуче заперечував ототожнення Київської Русі з історією Росії. Він вважав це фальсифікацією, яка виникла через політичну заангажованість московської та радянської історіографії. М. Кордуба розглядає занепад

Київської держави як перехідний період, а не як кінець державності. Він вказував на спадкоємність Русі в Галицько-Волинському князівстві. На його думку, українська спільнота (етнографічна та культурна) сформувалась ще в добу Київської Русі й була відмінною від північного, московського, світу.

На думку іншого діаспорного історика **Олександра Домбровського**, в радянські часи активно пропагувалась ідея про Київську Русь як спільну спадщину трьох східнослов'янських народів: українського, білоруського та російського. Це слугувало ідеологічною основою для концепції «злиття народів» в єдину масу. Однак ця концепція не витримує критичної наукової перевірки. Її фундамент – політична логіка, спрямована на культурне домінування та геноцидні наміри щодо українського народу. Натомість історичні факти свідчать про те, що розвиток етнічних, громадських та політичних процесів на території України проходив автономно на власній етнографічній базі. Політичне об'єднання антив як ядро Київської Русі мало своєю основою саме українську територію. «Включення доби Київської Русі до московсько-російської історії подібне до того, як би, теоретично беручи, португальські історики починали історію Португалії від заложення Риму легендарними Ромулом і Ремом тільки тому, що територія пізнішої Португалії належала до колоній античного Риму», – стверджує вчений [10, с. 34]. О. Домбровський доводить безперервний зв'язок від Володимира до князів Острозьких і Заславських.

У своїй праці «Історія української літературної мови» **Іван Огієнко** наголошував, що найдавнішою назвою для

нашого народу і першої держави була «Русь». Понад те, він намагався пояснити походження цього терміна як запозиченого, шукаючи його витoki в різних культурних контекстах – як серед скандинавів (варягів), так і серед іраномовних народів, зокрема сарматів. Важливим аргументом на користь варязької теорії є те, що західні фіни досі називають Швецію словом «Ruotsi». Під час розквіту Київської Русі були поширеними варязькі імена, такі як Рюрик, Олег, Ігор та інші. Крім того, згадки про варязькі прізвища у літописах також підсилюють цю теорію. І. Огієнко зазначає, що грек Костянтин Багрянородний у X ст. чітко відрізняв русів від слов'ян у своїх працях. Втім дослідник не відкидає й автохтонну теорію походження терміна. Він звертає увагу на Середню Наддніпрянщину, пов'язуючи назву «Русь» з річкою Рось та її притоками Роська, Росава і Росавка. У Густинському літописі є згадка, що назва «Русь» походить саме від річки Рось. Також Іпатіївський літопис свідчить про те, що на півночі росіяни відділяли себе від Русі; в одному з текстів йдеться: «Ростовці і суздальці, і переяславці з'їхалися к Володимирі (на Клязьмі) і говорять: князь наш убієн, синок его мал в Новім Городі, а братія его в Русі». Тут чітко видно розмежування між Руссю та північними територіями [21, с. 98–99].

І. Огієнко критикував теорію, що нібито російський народ є старшим братом українського, і пропонує інший погляд, опираючись на достовірні джерела.

Термін «Русь», зауважує **Іван Крип'якевич** у своїй «Історії України», в X–XII ст. тісно пов'язаний з Київщиною: «Хто їхав з Новгорода, Полоцька чи Суздаля до Києва, говорили, що їдуть

на Русь; також у Галичині «руський» боярин означало «київський». Це також є доказом того, що саме з Києва розпочалося утворення держави Київська Русь, яка набула історичного значення та відігравала надзвичайно важливу роль у міжнародному житті й активно впливала на хід розвитку світової історії» [18, с. 36]. Захищаючись від нападів степових кочівників, які проривалися зі сходу до причорноморських степів із наміром просуватися на захід, Київська Русь виступала потужним щитом для Європи. Розташована в центрі важливих торгових шляхів, вона стала контактною смугою між Арабським Сходом і Західною Європою, Візантією та Скандинавією. Завдяки цьому Київська Русь мала активні торговельні зв'язки з багатьма країнами, сприяючи розвитку світової торгівлі.

Погоджуючись із І. Крип'якевичем, **Володимир Щербаківський** зазначає, що «чужинці ще на початку X ст. розрізняли слов'ян і русів, мабуть, тому, що між ними різниця дійсно була. Пізніше слово «Русь» набуло державного значіння, бо з цього племені русів і походили наші князі, які панували у Києві. Слово «руський» стало означати підданий руського князя, і через це перенеслося поступово на всі племена, які стали підданими руських князів. Цей процес відбувався довго, не зразу...» [30, с. 130].

Після відновлення української незалежності у 1991 р. українські дослідники, зокрема Я. Дашкевич, В. Смолій, Н. Яковенко, трансформували підходи до вивчення історії. Вони критично переглянули «спільну історію», детально аналізували Переяславську угоду, політику русифікації та міфологему про «старшого брата».

Ярослав Дашкевич слушно відмічає, що Московщина фактично привласнила назву «Русь», яка за своєю сутністю – етнічною, географічною та структурною – повністю відповідає сучасному поняттю «Україна». Це наділило Московщину, хоча і сфальсифікованим, ореолом культурної та цивілізованої держави з глибокими історичними традиціями, включаючи візантійсько-київську церковну спадщину.

Як стверджує вчений, до кінця XV ст. російська держава не існувала. Не було ані «великоросів», ані російського народу. Натомість була Суздальська земля – територія Моксель, яка згодом стала Московським князівством. Ця земля перебувала у складі Золотої Орди, держави Чингізидів. Від кінця XIII і до початку XVIII ст. мешканців цієї території називали московитами. Але на той момент Київська Русь існувала вже понад три століття. Нині відсутні підтверджені факти про зв'язок Київської Русі з фінським етносом землі «Моксель» (пізніше Московським князівством) до XVI ст. Коли у 988 р. відбулося хрещення Київської Русі, фінські племена, що населяли територію землі «Моксель», перебували в напівдикому стані первісного розвитку. Отже, не можна називати «старшим братом» того, хто з'явився значно пізніше, ніж існували русичі-українці [9].

На думку представника академічної україноцентричної школи, відомого сучасного українського історика **Валерія Смолія**, Київська Русь має витоки української державності, вона не була початком російської історії – це радянська штучна схема, а теза про російське «успадкування» є ідеологемою. Братні народи – міфологема, що слугувала легітимації підпорядкування України.

В. Смолій акцентує увагу на тому, що український історичний шлях мав власну динаміку, а концепція «спільної історії» є політичною конструкцією, що виникла під впливом імперської ідеології Російської держави, яка бере початок із XVIII ст. У своїх дослідженнях учений наголошує, що ця теорія, по-перше, ігнорує традиції української державності (зокрема, Галицько-Волинської держави, Козацької держави, УНР); по-друге, заперечує право українців на власну національну ідентичність; по-третє, використовувалась як інструмент русифікації та асиміляції.

У праці В. Смолія й В. Степанкова «Українська національна революція XVII століття (1648–1676 рр.)» (2009) розвінчуються міфи про «неминучість та добровільність возз'єднання». Однією з перших спроб узагальнено висвітлити головні аспекти проблеми становлення та розвитку української державної ідеї, яка розглядається у тісному зв'язку з боротьбою за її реалізацію у XVII–XVIII ст., стала книга В. Смолія і В. Степанкова «Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації» (1997), в якій дослідники викривають ідеологічну сутність міфів про спільність історичної долі українського і російського народів [26; 27].

Отже, основними ідеями наукового доробку В. Смолія є такі: 1) ідея спільної історії була політичним механізмом, створеним для виправдання втрати державності та підкорення України. Насправді ж історичні зв'язки між Україною та Росією були складними, неоднозначними й часто конфліктними; 2) науковий підхід до вивчення українського минулого руйнує міфи

про безальтернативність возз'єднання та передбачуване прагнення до злиття з Росією. Вчений став одним із провідних дослідників українського державотворення, підтримує україноцентричну перспективу, систематично аналізує суб'єктність України, протистоїть імперським шаблонам, аргументовано спростовуючи історичні міфи, руйнуючи ідеологічну концепцію «спільної історії».

Одна з найвідоміших сучасних українських істориків-ранньомодерністів, авторка ґрунтовних досліджень, присвячених історичній пам'яті та формуванню уявлення про минуле, **Наталія Яковенко** вважає, що Київська Русь – поліетнічна держава, але її безпосередньою спадкоємицею є українська традиція. Братні народи – пізній міф, імперська конструкція XIX–XX ст. Основні тези її досліджень висловлені у праці «Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.». Дослідниця також наголошує: 1) спільна історія в розумінні спільної національної ідентичності ніколи не існувала; 2) поняття «спільна історія» є радше ідеологічною метафорою, вигаданою постфактум для виправдання імперського проекту, ніж реальним історичним фактом; 3) Москва не є правонаступницею Русі – це новий центр, який привласнив традицію. Насправді історичні шляхи Московії/Росії та українських земель розвивалися окремо, особливо до середини XVII ст.

Н. Яковенко чітко розмежовує Київську Русь від Московії, критикує тезу про «триєдиний народ». Зокрема, науковиця вказує про ментальні та символічні бар'єри між Україною та Московією, включаючи відмінності в праві, релігійній культурі та політичній традиції. Також понад 300 років був відсутній

спільний політичний досвід, коли Київ перебував у складі Великого князівства Литовського і Речі Посполитої. До того ж є різниця у суспільній структурі та культурі пам'яті українського і російського народів.

Н. Яковенко зауважує, що «стверджувати, що княжу Русь заселяли люди, які усвідомлювали свою належність до «єдиної давньоруської народності» – це те саме, що на підставі, скажімо, спільної латиномовної схоластики проголосити існування «єдиної латинської народності» в межах тогочасної Західної Європи. Адже там цілісність писемної культури усвідомлювалася інтелектуальною елітою не менш виразно, ніж на Русі» [32, с. 63].

Дослідниця підкреслює, що після Переяславської ради Гетьманщина зберігала автономію і окремий статус, а не була поглинена Московською державою. Російська інтерпретація історії нав'язувалася поступово через освітні установи, церковні проповіді та друковану літературу. Вона також наголошує, що історія України має логіку окремої державної традиції. Сьогодні ми спостерігаємо, як історичні міфи про спільну історію стають інструментом війни і виправданням агресії. Н. Яковенко пропонує міждисциплінарний, європейський погляд на історію України, руйнує імперську логіку «єдиної Русі», закликає досліджувати окремі історичні траєкторії, а не шукати «міфічні точки злиття». Науковиця підтримує деколонізацію історії, наголошує на потребі переосмислення «російських» інтерпретацій [31; 32].

Відомий сучасний український вчений **Ярослав Калакура** розглядає Київську Русь як один із фундаментальних етапів української історичної думки,

простежує суспільно-інституційні основи спадковості від Київської Русі через наступні державні формації (Галицько-Волинська, Литовсько-Руська). Дослідник, зокрема, зауважує, що формування українського громадянського суспільства, як і самих українців, має глибокий історичний вимір, який охоплює тривалий, багатогранний і складний процес. Його витoki сягають княжої доби української державності, що включає періоди Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держав, які є знаковими етапами в історії української державності й визначили напрям становлення суспільства та формування громадянства [14, с. 241–252].

Олег Рафальський у монографії «Українська держава. Витoki. Історична еволюція. Сучасність» окремий розділ «Перша Українська держава (витoki, природа, сутність)» присвятив обговоренню проблем вітчизняного державотворення періоду Київської Русі й робить такі узагальнення:

– Київська Русь була державою, яка мала історичну і культурну цінність, в якій серед багатогранного етнічного складу відбувалися інтеграційні й консолідаційні процеси, відбувалася релігійна та мовно-культурна взаємодія серед населення. Русь відігравала важливу роль у захисті європейської цивілізації від нападів степових орд.

– Державотворчі процеси того часу знайшли своє осмислення в інтелектуальному середовищі Київської Русі. Давньоруські мислителі, зокрема представники церковної і світської еліти, прагнули зрозуміти дійсність через призму візантійсько-християнських традицій. Наприклад, митрополит Іларіон у своєму творі «Слово про закон і

благодать» вперше спробував визначити місце східнослов'янської етнічної спільноти в історії. Хрещення Русі в 988 р. перетворило Київ на «Новий Єрусалим» і центр християнського світу. Великий князь Володимир Мономах у своєму «Повчанні» розвивав теократичні ідеї, наголошуючи на соціальній справедливості та образі правителя, який має бути втіленням християнських цінностей.

– Київська Русь як держава пережила етапи виникнення, розквіту та занепаду. На її руїнах сформувалися нові народності, нації й державні утворення, що успадкували й адаптували здобутки попередниці. Галицько-Волинська держава стала наступним важливим проявом української державницької ідеї та суттєвим елементом розвитку історії української державності. Її високий політичний, соціально-економічний і культурний рівень дозволив їй увійти до числа найпередовіших країн середньовічної Європи [22, с. 101–102].

Сучасний український історик, публіцист **Ярослав Грицак** розкриває, як творилася українська нація попри імперську політику. Вчений послідовно виступає проти спроб Росії привласнити спадщину Київської Русі та обґрунтувати свою історичну «першість» через фальсифікацію давньої української історії. Русь – джерело української традиції, а Росія – пізніша політична конструкція. Дослідник дійшов висновку, що «Русь ніколи по-справжньому не зникла, а її тінь досі з нами» [4, с. 104]. «Спадщина Русі була вкрай неоднорідною. До виникнення й розвитку Русі як держави спричинилися різні фактори: скандинавська експансія з Півночі, візантійські культурні впливи з Півдня, східнослов'янське ядро в центрі, кочові народи на периферії та

династичні зв'язки із західнохристиянською Європою. Ці фактори не лише сформували Русь, але й пережили її», – стверджує він [4, с. 111]. На думку Я. Грицака, ідея «спільної історії» є вигадкою імперської історіографії, а братні народи – міф радянського походження, який заперечує реальну історичну автономію українців. «Руський» не був тотожний «російському». «Русь» і «руський» були, як ті дві гральні кості, котрі могли давати різні комбінації і, відповідно, різні значення... Російська імперія бачила себе спадкоємицею Русі та провадила експансію під гаслом «збирання руських земель», – зауважує вчений [4, с. 44, 101]. Я. Грицак справедливо підкреслює, що концепція «єдиного народу» в сучасних умовах стала виправданням російської агресії та імперського реваншизму.

Широкий спектр тем – від літописної оповіді до одягової культури, династичних міфів, урбаністичної структури і символічної ідентичності Київської Русі – охоплює у своїх працях **Володимир Ричка**. В них висвітлюється питання становлення і розвитку давньоруської державності, соціально-економічного і культурного розвитку, міжнародного становища Київської Русі. Вчений досліджує також процеси переосмислення і привласнення спадщини Русі двома національними традиціями [23–25]. В. Ричка зауважує, що монголо-татарська навала 1230–1240-х років і встановлення чужоземного політичного панування призвели до втрати цілісної пам'яті про Русь. Її фрагменти пізніше були використані українською та російською інтелектуальними елітами для створення ідеологічних концепцій, що визначали роль і призначення власних народів. «У XIX ст. пригадування і

привласнення киево-руської історичної спадщини в культурній пам'яті України було доволі спорадичним і непослідовним. У тогочасному історієписанні «українська» (або «малоросійська») минувшина нероздільно пов'язувалася з історією козацтва. Вивчення Русі відбувалося у руслі «загальноросійської» («общерусской») історичної схеми, на основі династичного принципу, виробленого московськими книжниками-історіографами та прийнятого офіційною російською історіографією», – зазначає дослідник [23, с. 143, 145].

У 2024 р. в рамках проекту «Навігатор з історії України» вийшла книга «Русь» авторів Вадима Арістова, Галини Качур, Ярослава Грицака, в якій не просто висвітлюється історія Русі, а й розвінчуються міфи, із нею пов'язані, проводяться паралелі зі світовими процесами: «Русь була невід'ємною частиною середньовічної Європи. Її зародження припало на епоху вікінгів, що поєднала країни Північної та Східної Європи від Ірландії та Ісландії до берегів Чорного моря. Надалі династичні й торговельні зв'язки із західними сусідами лише поглиблювалися, отже, подальша вестернізація України в литовську й польську добу стала цілком закономірною».

Сергій Плохій у своїх працях «Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності» (2021), «Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні» (2019) (окремих розділ про творення міфу про єдність) аналізує, як Росія привласнила спадщину Русі, й чітко пояснює, чому Київська Русь не є «колискою лише Росії». Дослідник виводить сучасну Україну з руської традиції як окрему лінію розвитку та робить висновок, що ідея єдності «братніх

народів – це політична вигадка, яка формувалася штучно для виправдання імперського панування Росії й підкорення України».

Отже, українські вчені (XX–XXI ст.) наголошували: 1) Київська Русь не була «первинною Росією» – це спільна цивілізаційна спадщина кількох народів, а московська традиція виникла окремо; 2) українська ідентичність формувалася як окрема з доби Русі, особливо в козацький час; 3) «братерство» було міфологемою для виправдання підкорення Гетьманщини, а пізніше – ліквідації автономії.

Надзвичайно важливою умовою протидії російським історичним фейкам є підтримка з боку наших закордонних колег. Відомий американський дослідник сучасної європейської історії **Тімоті Снайдер** у своїй книзі «Bloodlands» («Криваві землі») показує, як імперські історичні наративи легітимізують насильство [28].

Письменник також наголошує на ототожненні історії та політики в промовах В. Путіна, політиці РФ. І в цьому є небезпека, адже коли зливаються історія й політика, то на авансцену виходять псевдоміфи, спрямовані на досягнення різних ідеологічних цілей, часто воєнним шляхом та через репресії [29]. У грудні 2021 р. Т. Снайдер у своєму зверненні до Київського форуму безпеки відповів на опубліковану на сайті Кремля статтю В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». Історик стверджує хибність тез В. Путіна, що росіяни, українці та білоруси є одним народом, нащадками Київської Русі, об'єднаними спільною історією, мовою та культурою, а українська державність – штучна конструкція, створена радянською владою шляхом

передачі «історично російських» земель. Справжня їхня мета – приховати фундаментальні провали зовнішньої політики у відносинах Росії з Україною, Заходом та Китаєм [36].

У книзі британського журналіста і письменника **Отто Інгліша (Ендрю Скотта)** на прикладі десяти великих історичних маніпуляцій (міфи Другої світової війни, пригоди Христофора Колумба, образи В. Черчилля та А. Лінкольна та ін.) розкрито, як завдяки історичним фейкам формувалися знання про ті чи інші події та як вони відображені у сьогоденні [34]. Свого часу **Джеймс Мейс** комплексно відтворив найжахливіші сторінки тоталітарного минулого, обстоював істину про штучність та антиукраїнську спрямованість Голодомору 1932–1933 років [20]. Правду про геноцид українців і злочини сталінського режиму в 30-ті роки XX ст. також розкриває у своїй книзі **Джонс Гарет** [7].

Ендрю Вілсон у праці «The Ukrainians: Unexpected Nation» (2000) про становлення української нації аналізує, як імперські наративи намагались заперечити українську суб'єктність. Вчений розвінчує міф про спільне походження в ранньому середньовіччі, потім уважно розглядає український досвід за царів та радянських часів, досвід меншин у країні та шлях до незалежності, спростовує міф про «несправжність» української культури.

Ряд зарубіжних видань, зокрема «The Wall Street Journal» (США), «Frankfurter Allgemeine Zeitung» (Німеччина), «Polskie Radio» (Польща), «El Pais» (Іспанія), «Tygodnik TVP» (Польща), «Washington Examiner» (США) та інші, також оцінили цю статтю В. Путіна як спробу «м'якого приєднання України»,

показову через низку тенденційних тлумачень історичних подій, спекулятивну, в якій простежується зверхне ставлення до українців, з позиції «бідних родичів», висловлюється неповага до України та заперечується її право на незалежність.

Український науковий інститут Гарвардського університету (HURI) охарактеризував статтю В. Путіна як ідеологічний текст, що ігнорує сучасні наукові підходи та відтворює радянські імперські наративи. У своїй публікації HURI зазначив, що реакція на статтю «варіюється від стурбованості до відрази» («range from concern to repulsion») і текст слугує політичним інструментом для заперечення української суб'єктності та потенційного виправдання війни [33].

Висновки. Нині, в умовах повномасштабної російсько-української війни, надзвичайно актуальною стала проблема походження українців та їхньої ролі у формуванні власної державності. Держава-агресор, бажаючи присвоїти величну спадщину Київської Русі, всіляко прагне заперечити етнокультурну самобутність українського народу та його право на державну незалежність. Викриття російських міфів і фальсифікацій є ключовим чинником у формуванні історичної правди та національної ідентичності. Це не лише наукове завдання, а й питання інформаційної безпеки.

Проаналізувавши наукові й науковопопулярні праці, присвячені викриттю основних російських міфів і фальсифікацій щодо ключових етапів творення та розвитку української державності, зокрема про походження українського народу, історію Київської Русі, «спільну» історію та «братні народи», основною метою яких є не лише реагування на історичну фальсифікацію, а й

систематизація української відповіді на ці виклики через широкий медійний простір, ми дійшли таких висновків:

1. Історіографія питання про походження українців зазнала кардинальних змін, пройшовши шлях від ідеологічно забарвлених теорій до сучасних наукових підходів. Нині панує концепція (В. Баран, Л. Залізняк), що визнає українців самостійним етносом, становлення якого розпочалося з розвитку східнослов'янських племен у період раннього середньовіччя. Цей народ вирізняється своїм унікальним історичним, мовним і культурним шляхом розвитку.

2. Українські історики (М. Грушевський, Д. Дорошенко, І. Крип'якевич, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, О. Домбровський, О. Оглоблин, М. Чубатий, М. Андрусак, О. Пріцак та інші), в основному представники української діаспори, у своїх дослідженнях у XX ст. розглядали український етногенез як результат тривалого процесу формування із слов'янських, сарматських, скито-сарматських, а також тюркських елементів. Вони чітко відмежовують Київську Русь від Московії та критикують концепцію «триєдиного народу». Вчені наголошують на тому, що традиції Русі зберігалися та розвивалися саме на українських землях, а Київ був центром української державності. Московія виникла значно пізніше й привласнила спадщину Русі.

3. Більшість сучасних українських істориків (Я. Дашкевич, Я. Грицак, В. Смолій, В. Степанков, Н. Яковенко, С. Плохій, А. Коцик, М. Котляр, Я. Калакура та інші), на відміну від російської імперської історіографії кінця XVIII – XIX ст. (М. Карамзін, С. Соловйов, В. Ключевський), а пізніше радянської (Б. Греков, П. Толочко та інші), руйнують російські

міфи про «братні народи» та «спільну історію», які створені для русифікації, утвердження контролю над Україною та виправдання імперських амбіцій, і визнають їх політичним конструктом. Червоною ниткою в працях сучасних українських учених проходить думка про те, що спільні елементи історії існують, але це не є доказом «єдиної історичної долі»; концепція «триєдиного народу» була створена для імперських ідеологічних потреб; українська нація розвивалась як окрема спільнота. Вони, використовуючи дані археогенетики, археології, лінгвістики, міждисциплінарний підхід у своїх дослідженнях, які базуються на критичному аналізі джерел, порівняльній історії, запропонували концепт тяглості української історії, визнають, що українці як етнос сформувались упродовж I тис. н. е. на основі слов'янських племен з елементами інших народів, та показують відмінності між українцями, росіянами, білорусами.

4. Представники західної історіографії (Ричард Пайпс, Олександр Мотиль, Андреас Каппелер, Пол Роберт Магочі, Тімоті Снайдер, Джеймс Мейс, Ендрю Вілсон та інші) досліджували імперії, їхні політичні структури, підкреслювали українську суб'єктність в імперському контексті, доводили, що Московія не є прямою спадкоємицею Русі, вказували на самотність Київської Русі, викривали масштабні злочини у Східній Європі, в т. ч. і в Україні. Вони висвітлюють українську історію як окрему від російської та національну за змістом.

5. Основними підходами в історіографії спростування є: 1) критика джерел і текстологія (розбір того, як фальсифікувалися документи, наприклад, грамоти про «возз'єднання»); 2) деконструкція

ідеологічних концептів (теза про «єдину Русь» як продукт XIX ст.); 3) порівняльні студії (зіставлення українського досвіду з історіями інших колонізованих народів); 4) використання міждисциплінарних методів (антропологія пам'яті, постколоніальні студії); 5) зв'язок між фальсифікацією історії та сучасною російською агресією.

6. Українська та світова наука дедалі активніше викриває ці міфи і фальсифікації, доводячи унікальність та самотність історичного розвитку України, повертаючи українцям право на власне історичне минуле.

7. Сьогодні, під час широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, боротьба за збереження української свободи і незалежності, за правду в історії є відстоюванням власної національної гідності, культурної суб'єктності й права на існування. Вона стала одним із ключових питань в наукових працях. Сучасні українські та західні вчені мають вагомий доробок, що дає можливість критично переосмислити російські пропагандистські наративи про «братні народи», «спільну історію» тощо. Історики, політологи, філософи, соціологи, філологи, культурологи, журналісти у своїх розвідках розглядають різні аспекти пропонованої проблеми, але системне вивчення викриття російських фальсифікацій і міфів щодо історії України як важливої складової гуманітарної безпеки держави поки не стало комплексним об'єктом наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістов, В., Качур, Г., Грицак, Я. Русь. *Навігатор з історії України*. Київ, 2024. 144 с.
2. Баран, В. Д., Баран, Я. В. *У пошуках*

джерел українського народу. Вибрані наукові праці. Київ, 2011. 800 с.

3. Баран, В. Д., Баран, Я. В. *Походження українського народу*. Київ, 2002. 406 с.

4. Грицак, Я. *Подолати минуле: глобальна історія України*. Київ, 2022. 516 с.

5. Грушевський, М. *Історія України-Руси*: в 11 т., 12 кн. / редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. Київ, 1991–2000.

6. Грушевський, М. Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. *Український історичний журнал*. 2014. № 5. С. 199–208.

7. Гарет Джонс. *Ціна правди* / пер. з англ.: В. Пасічна та ін. Київ: Жнець, 2019. 289 с.

8. Дашкевич, Я. «...Учи неложними устами сказати правду»: історична есеїстика (1989–2008) / авт. передм. І. Гирич; НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львівське відділення. Київ, 2011. 828 с.

9. Дашкевич, Я. Як Московія привласнила історію Київської Русі. *Універсум*. 2011. № 11–12 (217–218). URL: <https://universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm> (дата звернення: 01.08.2025).

10. Домбровський, О. Ранньоісторичні передумови постановня Київської Русі. *Український історик*. 1977. № 1–2. С. 5–37.

11. Дорошенко, Д. І. *Нарис історії України*. Львів, 1991. 573 с.

12. Залізняк, Л. Л. Давньоруська народність. Історія проблеми. *Наукові записки НАУКМА*. 1999. Т. 9. Ч. 1: Спеціальний випуск. С. 203–208.

13. Залізняк, Л. *Стародавня історія України*. Київ, 2012. 542 с.

14. Калакура, Я. С. Витоки і зародження державності на землях України. Княжа доба української державності. *Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі*. Колективна монографія / за ред. П. П. Кононенка. Київ, 2011. Т. І. Від давнини до XIV ст. С. 347–373.

15. Кордуба, М. В обороні історичної правди. *Літературно-науковий вістник*. 1931. Т. 106. С. 424–438.

16. Кордуба, М. *Ілюстрована історія Буковини*. Чернівці, 1906. 87 с.

17. Кордуба, М. Найновіші теорії про початки Русі. *Літературно-науковий вістник*. Тернопіль, 1929. Кн. 11. Т. 100. С. 1082–1096.

18. Крип'якевич, І. П. *Історія України* / відп. ред.: Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. Львів, 1990. 519 с.

19. Лисяк-Рудницький, І. *Історичні есе*. Вид. 2-ге / упоряд. Я. Грицак. Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Т. 1–2. Київ, 2019.

20. Мейс, Джеймс. *Україна: матеріалізація привидів* / упоряд. Н. Дзюбенко-Мейс. 2-ге вид. Київ, 2021. 688 с.

21. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). *Історія української літературної мови* / упоряд., авт. передм. і комент. М. С. Тимошик; ред. Н. Тимошик. 2-ге вид., випр. Київ, 2004. 434 с.

22. Рафальський, О. *Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність*. Монографія. Київ, 2024. 428 с.

23. Ричка, В. Києво-руська спадщина в російській та українській історіографії XIX ст. *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 143–158.

24. Ричка, В. М. *Києво-руські студії*. Ніжин, 2005. 138 с.

25. Ричка, В. М. *Київська Русь: проблема етнокультурного розвитку (конфесійний аспект)* / АН України. Інститут історії України. Київ, 1994. 30 с.

26. Смолій, В. А., Степанков, В. С. *Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації*. Київ, 1997. 367 с.

27. Смолій, В. А., Степанков, В. С. *Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.)*. Київ, 2009. 447 с.

28. Снайдер, Т. *Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталінім*: монографія. Київ, 2011. 448 с.

29. Снайдер, Тімоті. *Погляд: путінський геноцидний міф*. URL: <https://www.kyivpost>.

com/uk/opinion/28043 (дата звернення: 01.08.2025).

30. Щербаківський, В. *Формация української нації: нарис праісторії України*. Нью-Йорк, 1958. 147 с.

31. Яковенко, Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. 3-тє вид., перероб. та розшир. / Український науковий інститут Гарвардського університету; Інститут Критики. Київ, 2006. 584 с.

32. Яковенко, Н. *Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.* Київ, 1997. 380 с.

33. *Contextualizing Putin's «On the Historical Unity of Russians and Ukrainians»*. Article and the Myths of Russian History, Harvard Ukrainian Research Institute, 26.07.2021. URL: <https://www.huri.harvard.edu/news/putin-historical-unity> (дата звернення: 01.08.2025).

34. English, O. *Fake History: Ten Great Lies and How They Shaped the World*. Welbeck, 2022. 352 p.

35. Snyder, T. *A few ways to help Ukrainians. A senseless war of aggression is underway. You can do something*. URL: https://snyder.substack.com/p/a-few-ways-to-help-ukrainians?utm_source=url (дата звернення: 01.08.2025).

36. Timothy Snyder. *Putin's essay on Ukraine creates mythical history to cover foreign policy failures*. URL: https://euromaidanpress.com/2021/12/08/timothy-snyder-putins-essay-on-ukraine-creates-mythical-history-to-cover-foreign-policy-failures/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.08.2025).

REFERENCES

1. Aristov, V., Kachur, H., Hrytsak, Ya. (2024) *Rus. Series "Navigator on the History of Ukraine"*. Kyiv: Portal, 144 p. [in Ukr.]
2. Baran, V., Baran, Ya. (2011). *In Search of the Sources of the Ukrainian People*. Selected Scientific Works. Kyiv, 800 p. [in Ukr.]
3. Baran, V., Baran, Ya. (2002). *The Origin of the Ukrainian People*. Kyiv, 406 p. [in Ukr.]
4. Hrytsak, Ya. (2022). *Overcoming the*

Past: a Global History of Ukraine. Kyiv: Portal, 516 p. [in Ukr.]

5. Hrushevskyi, M. (1991-2000). *History of Ukraine-Rus*: in 11 Volumes, 12 Books. Kyiv, 1991-2000. [in Ukr.]

6. Hrushevskyi, M. (2014). "The Usual Scheme of "Russian" History and the Case for a Rational Structure of the History of Eastern Slavs". *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No 5, pp. 199-208. [in Ukr.]

7. Gareth, J. (2019). *The Price of Truth*. Kyiv, 289 p. [in Ukr.]

8. Dashkevych, Ya. (2011). *"...Learn to Speak the Truth with Unfalse Lips": Historical Essays (1989-2008)* M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies, Lviv Branch. Kyiv, 828 p. [in Ukr.]

9. Dashkevych, Ya (2011). *How Muscovy Appropriated the History of Kievan Rus. Universum. №11-12 (217-218)*. [online] Available at: <https://universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm> [Accessed 01 Aug. 2025]. [in Ukr.]

10. Dombrovskyi, O. (1977). *Early Historical Prerequisites for the Emergence of Kyivan Rus. Ukrainskyi istoryk* (Ukrainian Historian). № 1-2, pp. 5-37. [in Ukr.]

11. Doroshenko, D. (1991). *A Sketch of the History of Ukraine*. Lviv, 573 p. [in Ukr.]

12. Zalizniak, L. (1999). *Ancient Russian Nationality. History of the Problem. Naukovi zapysky NaUKMA* (Scientific Notes of National University Kyiv Mohyla Academy). Vol. 9, Ch. 1: Special Issue, pp. 203-208. [in Ukr.]

13. Zalizniak, L. (2012). *Ancient History of Ukraine*. Kyiv, 542 p. [in Ukr.]

14. Kalakura, Ya. (2011). *The Origins and Emergence of Statehood on the Lands of Ukraine. The Princely Era of Ukrainian Statehood. Ukrainian Land and People. Ukrainian Ethnos in the World Space-Time*. Kyiv, Vol. I. From Antiquity to the 14th Century. pp. 347-373. [in Ukr.]

15. Korduba, M. (1931). *In Defense of Historical Truth. Literaturno-naukovy visnyk* (Literary and Scientific Bulletin). Vol. 106, pp. 424-438.

16. Korduba, M. (1906). *Illustrated History of Bukovina*. Chernivtsi, 87 p. [in Ukr.]
17. Korduba, M. (1929). The Latest Theories about the Origins of Rus. *Literaturno-naukovyi visnyk* (Literary and Scientific Bulletin). Book 11. Vol. 100. Ternopil, pp. 1082–1096. [in Ukr.]
18. Krypiakevych, I. (1990). *History of Ukraine*. Lviv, 519 p. [in Ukr.]
19. Lysiak-Rudnytskyi, I. (2019). *Historical Essays*. 2nd ed. Petro Jacyk Center for Ukrainian History Studies of the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta. Vol. 1–2. Kyiv. [in Ukr.]
20. Meis, J. (2021). *Ukraine: Materialization of Ghosts*. 2-nd ed. Kyiv, 688 p. [in Ukr.]
21. Ohiienko, I. (Mytropolyt Ilarion) (2004). *History of the Ukrainian Literary Language*. 2nd ed., corr. Kyiv, 434 p. [in Ukr.].
22. Rafalskyi, O. (2024). *Ukrainian State. Origins. Historical Evolution. Modernity*. A Monograph. Kyiv, 428 p. [in Ukr.]
23. Rychka, V. (2011). The Kievan Rus Heritage in Russian and Ukrainian Historiography of the 19th Century. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No. 2, pp. 143–158. [in Ukr.]
24. Rychka, V. (2005). *Kievan Rus Studios*. Nizhyn, 138 p. [in Ukr.]
25. Rychka, V. (1994). *Kyivan Rus: the Problem of Ethnocultural Development (Confessional Aspect)*. Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv, 30 p. [in Ukr.]
26. Smolii, V., Stepankov, V. (1997). *Ukrainian State Idea of the 17th–18th Centuries: Problems of Formation, Evolution, and Implementation*. Kyiv, 367 p. [in Ukr.]
27. Smolii, V., Stepankov, V. (2009). *Ukrainian National Revolution of the 17th Century (1648–1676)*. Kyiv, 447 p. [in Ukr.]
28. Snaider, T. (2011). *Bloody Lands: Europe between Hitler and Stalin: A Monograph*. Kyiv, 448 p. [in Ukr.]
29. Snaider, T. *View: Putin's Genocidal Myth*. Available at: <https://www.kyivpost.com/uk/opinion/28043> [Accessed 01 Avg. 2025]. [in Ukr.]
30. Shcherbakivskyi, V. (1958). *The Formation of the Ukrainian Nation: An Outline of the Prehistory of Ukraine*. New-York: Hoverlia, 147 p. [in Ukr.]
31. Yakovenko, N. (2006). *An Outline of the History of Medieval and Early Modern Ukraine*. 3-rd ed., corr. and ext. Ukrainian Research Institute of Harvard University; Institute for Criticism. Kyiv: Krytyka, 584 p. [in Ukr.]
32. Yakovenko, N. (1997). *An Outline of the History of Ukraine from Ancient Times to the End of the 18th Century*. Kyiv, 380 p. [in Ukr.]
33. Contextualizing Putin's "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians". Article and the Myths of Russian History, Harvard Ukrainian Research Institute, 26.07.2021 [online]. Available at: <https://www.huri.harvard.edu/news/putin-historical-unity> [Accessed 01 Avg. 2025]. [in Eng.]
34. English, O. (2022). *Fake History: Ten Great Lies and How They Shaped the World*. Welbeck, 352 p. [in Eng.]
35. Snyder, T. *A Few Ways to Help Ukrainians. A Senseless War of Aggression is Underway. You can Do Something*. [online] Available at: https://snyder.substack.com/p/a-few-ways-to-help-ukrainians?utm_source=url [Accessed 01 Avg. 2025]. [in Eng.]
36. Snyder, T. *Putin's Essay on Ukraine Creates Mythical History to Cover Foreign Policy Failures*. [online] Available at: https://euromaidanpress.com/2021/12/08/timothy-snyder-putins-essay-on-ukraine-creates-mythical-history-to-cover-foreign-policy-failures/?utm_source=chatgpt.com [Accessed 01 Aug. 2025]. [in Eng.]

Summary

**REFUTING RUSSIAN FALSIFICATIONS REGARDING
THE ORIGIN OF UKRAINIANS, KYIVAN RUS HERITAGE
AND “COMMON HISTORY”:
TO THE HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM**

Iryna KRASNODEMSKA

orcid.org/0000-0001-5552-9073

Candidate of Historical Sciences, senior research fellow
of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv

email: kiisof@ukr.net

The relevance of the research. Today, exposing Russian myths and refuting falsifications regarding the history of Ukraine is especially relevant in the context of Russia's modern occupation and genocidal war against Ukraine, which continues not only with the help of traditional armed forces but also with the use of modern innovative technologies, in particular information tools aimed at discrediting and destabilising Ukraine, destroying the national identity and consciousness of Ukrainians, and disorienting their worldview. A massive information and propaganda campaign in the media, academia, and international politics includes the spread of manipulative fakes and distortions of Ukraine's history, with the help of which Russia seeks to legitimize and justify its aggressive ambitions, forming distorted pictures of historical events and undermining Ukrainian national self-determination and worldview, which creates serious challenges for ensuring the country's humanitarian security.

The **purpose** is to analyze the works of scholars who debunk Russian historical myths and falsifications regarding the origin of Ukrainians, “common history”, and the “fraternal” Ukrainian and Russian peoples, aimed at distorting Ukrainian historical memory, as well as to evaluate the approaches of Ukrainian and Western historians to exposing them.

Conclusions. The historiography of the question of the origin of Ukrainians has undergone radical changes, having gone from ideologically coloured theories to modern scientific approaches. Currently, the prevailing concept (V. Baran and L. Zalizniak) recognises Ukrainians as an independent ethnic group, whose formation began with the development of East Slavic tribes in the early Middle Ages.

In their studies in the 20th century, Ukrainian historians, mainly representatives of the Ukrainian emigration, clearly distinguish Kyivan Rus from Muscovy and criticise the concept of a “triune people.” Scientists emphasize that the traditions of Rus were preserved and developed precisely on Ukrainian lands, while Muscovite “Rus” is the result of a later rethinking and appropriation of this heritage. Most modern Ukrainian historians, in contrast to the Russian imperial historiography of the late 18th–19th centuries, destroy Russian myths about “brotherly peoples” and “common history” and recognize them as a political construct created for Russification, strengthening control over Ukraine and justification of imperial ambitions. The common thread in their works is the idea that common elements of history exist, but this is not proof of a “single historical destiny”;

the concept of a "triune people" was created for imperial ideological needs; the Ukrainian nation developed as a separate community. In their research, which is based on critical analysis of sources, comparative history, interdisciplinary approaches, they proposed the concept of the continuity of Ukrainian history.

Keywords: scientists, Ukrainian historiography, refuting of Russian myths, falsification of history, origin of Ukrainians, common history, brotherly peoples, Kyivan Rus, propaganda.